

Настасяк І. Ю.,*кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри теорії та філософії права**Львівського національного університету імені Івана Франка*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВИХ СИСТЕМ ТРАДИЦІЙНОГО ПІДТИПУ ЗМІШАНОГО ПРАВА (НОВІ ПІЗНАВАЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ)

Анотація. Стаття присвячена вивченню правових систем традиційного підтипу змішаного права. До них зараховують насамперед правові системи Японії і Китаю (група японського і китайського права, яка й була об'єктом дослідження), а також ті правові системи, які формувалися під їхнім впливом, як-от: Монголія, Корея, Малайзія, М'янма (до 1989 року – Бірма) та інші.

Метою статті є дослідження правових систем традиційного підтипу змішаного права (групи японського і китайського права) з використанням таких пізнавальних конструкцій, як «ідентифікаційний код» та «індикатор функціонування і розвитку правової системи», які засвідчили належність аналізованих правових систем до позначеного підтипу, дозволили виявити стан їхнього функціонування й розвитку, а також сформулювати висновки про тенденції і перспективи правових систем Японії й Китаю.

У роботі використано соціологічну методологію, зокрема прийоми аналізу документів, які дозволили проаналізувати джерела права досліджуваних правових систем, інші юридичні акти (правотворчі, правозастосовні акти), наукові та інші публікації. Це дало змогу створити емпіричну основу для застосування загальнотеоретичної правової методології, прийомів і засобів техніко-юридичного аналізу понять та юридичних конструкцій, галузевої методології (зокрема, міжнародного, конституційного, процесуального права).

Загальнотеоретична пізнавальна конструкція «ідентифікаційний код» формувалася завдяки ознакам інституційної, функційної, нормативної частин правової системи, які є юридичними критеріями для виокремлення й характеристики змішаного типу правових систем, а також виявлення особливостей традиційного підтипу, ідентифікації з ним правових систем Японії й Китаю. Порівняльно-правова методологія дала змогу виокремити подібні типологізаційні ознаки, виявити особливості досліджуваних правових систем.

У взаємозв'язку з ідентифікаційним кодом застосовувався індикатор функціонування та розвитку правової системи, який дав змогу встановити типові показники (принципи функціонування правової системи; коло суб'єктів, їхні повноваження для здійснення правотворчої, правозастосовної, правотлумачної діяльності; юридичні акти, що є результатами цих видів діяльності); показники допустимих відхилень (засоби подолання деформації, правової уніфікації тощо); тенденція регресивного чи прогресивного стану розвитку правових систем, їхні перспективи. Ці показники дозволили виявити співвідношення формального й реального стану функціонування та розвитку правових систем Японії й Китаю, зробити висновки про майбутні напрями їх розвитку.

Ключові слова: правова система, ідентифікаційний код, індикатор функціонування та розвитку правової системи, змішаний тип правових систем, традиційний підтип змішаного права, група японського і китайського права.

Постановка проблеми. Характерною ознакою сучасного правового розвитку є не лише уніфікованість, а й багатоманітність. Значна частина правових систем світу має ознаки, які властиві і континентальному, і загальному типу, а також особливості, характерні відповідній правовій культурі. Це ті чинники, що зумовлюють об'єднання правових систем у змішаний тип з виокремленням певних підтипів, зокрема традиційного. Утім, трансформація сучасних правових систем світу вимагає не лише виокремлення їхніх типів (чи підтипів), загальної характеристики, ідентифікації з ними національних правових систем. Вона потребує з'ясування стану функціонування та розвитку відповідних національних правових систем та їхньої взаємодії з міждержавними правовими системами, виявлення деформацій, відшукування способів попередження й подолання цих деформацій. Такий аналіз можливий завдяки застосуванню пізнавальних конструкцій «ідентифікаційний код» та «індикатор функціонування і розвитку правової системи», а також відповідної наукової методології. Задля отримання належних результатів, окрім основних, потрібно використовувати також факультативні юридичні критерії, як-от: форма державного правління та форма державного устрою, зокрема щодо характеристики інституційної частини правової системи (коло суб'єктів і їхні повноваження). У межах здійснюваного дослідження видається необхідною характеристика двох правових систем: Японії й Китаю (групи японського і китайського права), які найповніше розкривають особливості традиційного підтипу змішаного права. Це дасть змогу виявити необхідні ідентифікаційні ознаки зазначених правових систем попри суттєві відмінності в організації й функціонуванні.

Стан дослідження. У порівняльно-правовій науці змішаному типу і його підтипам (зокрема, і традиційному) приділялося достатньо уваги в контексті вивчення історії формування та розвитку, а також дослідження загальних ознак, які допомагають виявити критерії типологізації й ідентифікувати національні правові системи із цією групою. Варто назвати, зокрема, праці В. Бернхейма, Х. Бехруза, Р. Давіда, О. Кресіна, Х. Кьотца, Р. Леже, К. Осакве, Л. Луць, Н. Оніщенко, С. Погребняка, М. Савчина, О. Скакун, К. Цвайгерта та ін. Проте трансформація світового правопорядку вимагає вироблення нових знань щодо типологізації й ідентифікації сучасних правових систем світу, зокрема групи японського і китайського права традиційного підтипу змішаного права.

Метою статті є дослідження правових систем Японії й Китаю (групи японського і китайського права) з виокремленням таких пізнавальних конструкцій, як «ідентифікаційний код» та «індикатор функціонування і розвитку правової системи», які б засвідчили їх належність до традиційного підтипу

змішаного права, а також дали змогу виявити стан їхнього функціонування й розвитку та сформулювати висновки про тенденції й перспективи цих правових систем.

Виклад основного матеріалу. До традиційного підтипу правових систем змішаного права, які в порівняльно-правових джерелах називають ще «далекосхідним типом», зараховують насамперед правові системи Японії й Китаю (групу японського і китайського права), а також ті правові системи, які формувалися під їхнім впливом, як-от: Монголія, Корея, Малайзія, М'янма (до 1989 року – Бірма) та інші.

Деякі вчені вважають, що їхніми характерними особливостями є: визнання основним джерелом права правового звичаю, негативне ставлення до законодавства, ігнорування державних структур у процесі реалізації правових норм, слабкий розвиток юридичної інфраструктури [1, с. 239–240].

Однак висловлюються й інші міркування, зокрема про те, що: цим правовим системам притаманна наявність традиційних джерел права для врегулювання деяких суспільних відносин (наприклад, шлюбно-сімейних тощо); вплив філософсько-релігійних доктрин на праворозуміння й формування правової системи; наявність значної кількості нормативно-правових актів, зокрема законів, їхня кодифікованість; дуалізм системи – рецепція ознак континентального і загального права; взаємодія нормативно-правових актів і традиційних норм; наявність специфічного способу вирішення юридичних спорів (судових і позасудових) [2, с. 175–176].

Учені часто називають цей тип правових систем далекодсхідним азійським правом (китайським і японським) [3]; далекодсхідними азійськими правовими системами [4]; південно-східним азійським правом [5]. Деякі автори намагаються зарахувати їх до романо-германського типу (Японію), або ж до континентального соціалістичного права (Китайську Народну Республіку (далі – КНР)). Однак, як наголошує Р. Леже, не варто відносити їх до романо-германського типу правових систем, зважаючи на їхню самобутність [6].

Спільною рисою «Законів Далекого Сходу» – Японії й Китаю, згідно з поглядами Р. Давіда і Дж. Бредлі, є те, що сприйняття західних ідей та інститутів, встановлених їхніми правителями, не повністю знищило ті традиційні ідеї, які вважалися мораллю й соціальним устроєм. Протягом тривалого часу сучасне право цілком може залишатися просто «шпоном», за яким будуть увічнені традиційні способи дій, мислення й життя (див.: [7]).

Історію японського права характеризують за етапами: вплив китайської моделі до кінця XII століття; розвиток власного звичаєвого права до кінця XII ст.; розвиток правил честі, моралі та інших соціальних регуляторів до кінця XIX ст.; з 1868 року до Другої світової війни – вплив західного (романо-германського права); після 1945-го – вплив американського права.

Важливо, що (як наголошує Р. Леже) попри вплив західного права і навіть через більш як сто років право так і не стало істинною цінністю для японського суспільства [6]. І, напевно, найвагомішу роль щодо такої «стійкості» у правовій культурі відіграли філософсько-світоглядні ідеї конфуціанства.

Як зазначають фахівці з порівняльного правознавства, традиційність правової системи Японії пояснюється низкою обставин. По-перше, японське право зазнало впливу різних іноземних правових систем, головню романо-германської та американської. По-друге, через незмінність традиційної моралі і цінностей ці «імпортовані» сучасні правові системи не

змогли повністю вкоренитися в японському суспільстві. Тому, по-третє, все ще є відкритим питання про те, чи справді за цим фасадом «вестернізації» Японія зазнала якихось значних перетворень і чи прийняла вона ідею справедливості та права, як їх розуміють на Заході (див.: [7]). Це спричинило суперечності між рецептованими законами, з одного боку, і традиційною мораллю та цінностями, з іншого. Однак розрив між сучасними кодексами, заснованими на іноземному праві, і традиційними соціальними нормами в Японії не був таким великим, як вважають іноземні спостерігачі [8].

Рецепція іноземного права в Японії була вибірковою, тобто вводилася лише тією мірою, якою вона відповідала конкретним суспільним вимогам того часу. Щоб відповідати особливим умовам Японії, іноземне законодавство часто модифікувалося, іноді настільки, що його походження було важко визначити. Відповідальне вивчення соціальних реалій Японії мінімізувало суперечності між новими законами і традиційним соціальним регулюванням [8].

Що ж до результатів модернізації правової системи Японії, то основним чинником цього стала Конституція Японії 1946 року, яка набрала чинності 1947 року [9]. Сучасна Японія є парламентською монархією з унітарним державним устроєм. До основних принципів функціонування правової системи Японії належать: рівність, демократизм, мирне співіснування, юрисдикційний механізм захисту прав і свобод людини, відмежування релігії від держави тощо.

Імператор був і досі є живим зв'язком з історичним минулим Японії [10]. Імператор відповідно до ст. 1 Конституції визнається символом держави та єдності народу [9].

Японська система парламентаризму сповідує ідею розподілу влади. Конституція Японії встановлює, що вищим органом державної влади та єдиним законодавчим органом є парламент, який складається з двох палат: Палати представників та Палати радників (ст. 42 Конституції). Відповідно до Конституції парламент Японії має такі повноваження: прийняття законів, резолюцій і державного бюджету; внесення змін до конституції за умови отримання необхідної більшості голосів виборців у процесі подальшого референдуму; ратифікація міжнародних договорів тощо [9]. Виконавча влада в Японії здійснюється Кабінетом міністрів (ст. 65 Конституції), що складається з Прем'єр-міністра та державних міністрів; усі вони повинні бути цивільними особами, зокрема й міністр оборони (ст. 66) [9].

У межах допустимих відхилень варто наголосити, що згідно з доктриною розподілу влади вища виконавча влада Японії несе конституційну відповідальність перед законодавчою. Вагомим важелем впливу є принцип колективної відповідальності Кабінету міністрів перед парламентом. Цей принцип характерний для доктрини розподілу влади і передбачає, що виконавча влада повинна бути піддана демократичному контролю народу, який є носієм суверенітету і який делегує своїх представників у вищий законодавчий орган держави за допомогою прямих, рівних, демократичних виборів [11]. Окрім того, парламент наділений повноваженнями здійснювати розслідування щодо питань, пов'язаних з діяльністю урядових органів.

Відповідно до ст. 76 Конституції вся повнота судової влади належить Верховному Суду та судам нижчих інстанцій, які створюються згідно із законом. Важливо, що акцентовано на забороні будь-яким адміністративним органам здійснювати судову владу з правом виносити остаточні рішення [9].

Закон про місцеву автономію 1947 року закріплює дворівневу систему місцевого самоуправління, яка складається з префектур та муніципалітетів [12]. Органи місцевої влади Японії мають надзвичайно широкі повноваження, які охоплюють майже всі сфери життя суспільства (за винятком дипломатичних відносин, національної безпеки, повноважень суду і прокуратури, навігації метеорології, транспорту, зв'язку й поштових послуг) [12]. Варто акцентувати, що японська модель місцевого самоуправління продовжує зберігати свою національну специфіку, а органи місцевого самоуправління Японії поєднують в роботі західні принципи організації влади з неписаними нормами традиційної колективної поведінки.

Аналізовані суб'єкти права здійснюють відповідні види юридичної діяльності – правотворчу, правозастосовну і правоінтерпретаційну.

Так, право приймати закони є виключною прерогативою парламенту і єдиного органу законодавчої влади в Японії (ст. 41 Конституції) [9]. Право законодавчої ініціативи мають члени палат та уряд (Кабінет міністрів). У Конституції немає чіткого положення, яке надає Кабінету міністрів право подавати законопроект до Сейму, хоча таке положення є в Законі про Кабінет міністрів. На практиці більшість законопроектів подає уряд [8]. Варто наголосити на надзвичайно активній участі уряду в законотворчому процесі. Підраховано, що в Японії частка прийнятих до розгляду парламенту урядових законопроектів перевищує 90 %.

Японський парламент скликається на три види сесій: звичайні, надзвичайні і спеціальні. Згідно зі ст. 52 Конституції чергові сесії парламенту скликаються раз на рік, а за необхідності уряд може скликати надзвичайну сесію. Оскільки сесії проводяться не дуже часто, а час, виділений на обговорення законопроектів, обмежений, важливу роль у парламенті відіграють постійні комісії [8].

У межах допустимих відхилень важлива роль відводиться зміні й доповненням до Конституції (коригуючій діяльності). Зауважимо, що з часу введення в дію (3 травня 1947 р.) Конституції Японії жодна її стаття не була змінена. Однією з основних причин є те, що в Конституції передбачений досить складний порядок внесення до неї змін і правок, визначений ст. 96 [9]. Численні дискусії щодо доцільності внесення змін і доповнень до Конституції свідчать про те, що вона потребує коригування з метою внесення до неї положень, які відповідають сучасним реаліям існування японської держави і правової системи суспільства.

Парламент Японії здійснює і правозастосовну діяльність: призначення прем'єр-міністра; прийняття вотуму недовіри уряду; обговорення і вивчення становища в державі; вирішення питання про вищі кадрові призначення, а також про відповідальність членів вищого суду (суд імпідменту) та інших вищих державних чиновників [9]. Правозастосовну діяльність здійснюють також Кабінет міністрів, міністри, місцеві органи публічної влади, діяльність яких регулюється Законом про організацію національного уряду [11].

Простежується первинність виконавчої влади щодо інших її гілок, що виявляється в гіпертрофованій ролі, яку відіграють урядові інституції. До їх відання належить більшість питань суспільно-економічного й політичного життя, які в інших державах є об'єктом законодавчого регулювання. Це свідчить

про традиційний японський підхід до організації діяльності чиновницького апарату, який складався упродовж всього періоду існування держави.

Формуванню такої моделі сприяє, наприклад, та обставина, що японські закони мають більш загальний характер, аніж в інших державах, що створює підґрунтя для їх тлумачення органами виконавчої влади. Яскравим прикладом підтвердження цього є те, що в липні 2014 року Кабінет міністрів прийняв резолюцію, яка містить тлумачення ст. 9 Конституції Японії [13].

Суди в Японії уповноважені на правозастосування. Однак Верховний суд здійснює і конституційний контроль (система конституційного контролю була введена в Японії за прикладом Сполучених Штатів після Другої світової війни), а ще виконує правотлумачну діяльність [8].

Для забезпечення прав і свобод людини суди наділені загальними повноваженнями конституційного контролю. Крім того, дії виконавчої влади, як правило, підлягають судовому перегляду, оскільки вони зачіпають права чи свободи людей [8]. У цьому контексті Закон про суди передбачає, що суди наділені повноваженнями вирішувати «всі види правових спорів» (п. 1 ст. 3) [14].

Виконавча влада в Японії здійснює нормативно-договірну діяльність щодо укладення міжнародних договорів, проводить колективні перемовини (ст. 28 Конституції). Укладення договорів є виключним повноваженням Кабінету міністрів, а парламент може лише схвалити або відхилити договір повністю (ст. 73 Конституції) [9].

Аналізуючи систему джерел права Японії, варто зауважити, що відповідно до ст. 98 чинна Конституція є верховним законом Японії. Жоден закон, указ, рескрипт чи інший державний акт, який суперечить їй загалом чи деяким її положенням, не має законної сили. Цікавим фактом є те, що станом на 2025 рік Конституція Японії визнана найстарішою конституцією без поправок у світі, яка жодного разу не переглядалася за понад 70 років після її прийняття 3 травня 1947 року [15].

Японське право ґрунтується головню на кодифікованих законах. На відміну від англо-американської системи, статутне право відіграє провідну роль у японській системі. Основні закони, які встановлюють основну правову базу в певній сфері, позначаються кодексами [8].

Конституція та п'ять основних кодексів (цивільний, цивільний процесуальний, кримінальний, кримінальний процесуальний та господарський) разом утворюють горро (шість кодексів) або законодавче ядро системи. Однак сьогодні це майже 1800 інших чинних законодавчих актів, а також тисячі нормативних актів у формі Кабінету міністрів і міністерських постанов тощо [16]. Діє також делеговане законодавство, міжнародні договори, створене судами право, циркуляри, адміністративні вказівки, місцеві нормативні акти і звичаєве право [8].

Для виконання міжнародного договору необхідна його інкорпорація в національну правову систему. У деяких державах договори мають бути перетворені на національне законодавство за допомогою законодавчого акта. В інших державах договори приймаються без таких змін. Японія обрала другий підхід. Договори оприлюднюються (як і закони) в офіційному віснику, і їх не потрібно перетворювати на національні закони [8]. Усе це свідчить, що Японія використовує формальну процедуру інкорпорації міжнародних договорів.

Оскільки договори можуть бути включені в національну правову систему без трансформації, потрібно визначити співвідношення між внутрішнім правом і міжнародними договорами. Конституція Японії передбачає неухильне дотримання міжнародних договорів, а також встановлених законів нації (п. 2 ст. 98) [9]. Загалом міжнародні договори Японії, схвалені парламентом, мають пріоритет щодо внутрішньодержавного законодавства, а Конституція (яка відповідно до ст. 98 є верховним законом держави) має пріоритет щодо міжнародних договорів.

Продовжуючи задекларований аналіз правових систем, варто зазначити, що китайська правова система (як і японська) має дуже тривалу історію становлення і розвитку. Попри подібні риси, про які було зазначено вище, сучасна правова система Китаю має досить специфічні особливості.

Китайська Народна Республіка є соціалістичною державою (республікою) з унітарним державним устроєм. Правова система Китаю формувалася під впливом різних світоглядних доктрин (конфуціанство, легізм, даосизм, буддизм), але на формування суспільної свідомості найбільший вплив мало конфуціанство. Тож основними правилами соціальної поведінки тривалий час були звичаї і традиції, особливо в сімейних та інших приватно-правових відносинах. Початок XX ст. характеризувався рецепцією кодексів західних моделей, а з 1949-го – рецепцією радянських інституцій (за взірцем радянської Конституції 1936 року формувалася Конституція Китаю 1954 року) та запозиченням елементів соціалістичного права попри те, що з 1957 року відносини з радянською державою були розірвані. Хоча сучасна правова система Китаю функціонує з урахування деяких західних взірців, проте відмови від концепції соціалістичної держави і права не відбулося [6].

Чинна Конституція Китаю 1982 року є відображенням елементів правової еkleктики, тобто поєднання інститутів соціалістичного і західного права [17].

Загальні принципи побудови й функціонування держави закріплено в Розділі I Конституції. Зокрема, у ст. 1 Китайська Народна Республіка проголошена соціалістичною державою, демократичною диктатурою народу, якою керує робочий клас і яка заснована на союзі робітників і селян; а ст. 3 передбачає здійснення державної організації Китайської Народної Республіки за принципом демократичного централізму. Розділ 2 Конституції містить положення щодо основних прав та обов'язків громадян (ст. 33-55) [17].

Згідно зі ст. 58 Конституції [17] та ст. 5 Органічного закону Всекитайські збори народних представників і їхній Постійний комітет здійснюють законодавчу владу в державі [18].

Президент Китайської Народної Республіки є верховним представником держави [17]. Ця посада була скасована 1975 року, а потім відновлена в Конституції 1982 року, однак зі скороченими повноваженнями й застереженням, що президент не може обіймати посаду понад два терміни поспіль (це обмеження було скасовано 2018 року). З 1982-го офіційний переклад посади англійською мовою – «президент», хоча китайський титул залишається незмінним. Попри те, що ця посада має багато ознак глави держави, Конституція не визначає її як таку. Варто акцентувати, що інститут президента в Китаї є складовою частиною системи Всекитайських зборів народних представників, яка заснована на принципі єдиної влади (принцип влади комуністичних держав, згідно з яким вона не поділяється

на три гілки, а об'єднується у вищому органі державної влади та комуністичній партії). У цій системі Всекитайські збори народних представників функціонують як єдина гілка влади і як вищий державний орган влади.

Згідно зі ст. 85 Конституції Державна рада Китайської Народної Республіки є центральним народним урядом, виконавчим органом державної влади, вищим державним адміністративним органом [17].

Судова система Китаю має багато характерних особливостей, на які вплинула історія держави та роль у ній Комуністичної партії. Коли Комуністична партія Китаю захопила владу в 1949 році, тодішню судову систему було демонтовано і створено нову комуністичну правову базу. Правова система Китаю ґрунтується на моделі цивільного права з традиційними особливостями, унікальними для її історичного й політичного контексту.

Треба наголосити, що судова влада в Китаї контролюється виконавчою владою і не є окремою гілкою влади. Суди, органи прокуратури і громадської безпеки є частиною судової системи, яка підпорядкована Всекитайським зборам народних представників.

Органічний закон про народні суди встановлює структуру судової влади та повноваження. У ст. 12 закріплено, що народні суди поділяються на: Верховний народний суд; різні рівні місцевих народних судів; спеціалізовані народні суди [19]. Збори народних представників кожного рівня і їхні постійні комітети здійснюють нагляд за роботою народних судів цього рівня [19].

Органи місцевого самоврядування в Китаї функціонують в ієрархічній системі бюрократичного контролю, в якій кожен рівень влади має бути підзвітним наступному вищому рівню, а уряди провінцій повинні підпорядковуватися Державній раді. Управлінська система підтримується системою партійної номенклатури, яка жорстко контролює призначення чиновників усіх рівнів [20, р. 207-227].

Аналіз функційної частини (видів юридичної діяльності) правової системи Китаю логічно розпочати з дослідження особливостей законодавчої діяльності. Для цього насамперед варто звернутися до Закону про законодавство 2023 року. У ст. 3 закріплено, що законотворчість повинна здійснюватися під керівництвом Комуністичної партії Китаю й дотримуватись вказівок марксизму-ленізму, думки Мао Цзедун, теорії Ден Сяопіна, наукового погляду на розвиток і думки Сі Цзіньпіна про соціалізм із китайською специфікою для нової ери, щоб сприяти розвитку системи соціалізму верховенства права з китайською специфікою і захистити будівництво сучасної соціалістичної країни згідно з верховенством права [21].

Як уже згадувалося, у Китайській Народній Республіці законодавчу діяльність здійснюють Всекитайські збори народних представників та їхній Постійний комітет, але водночас вони здійснюють й адміністративну, правозастосовну діяльність, а Постійний комітет ще тлумачить Конституцію й закони (ст. 67 Конституції) [17].

Відповідно до Закону про законодавство 2023 року (ст. 10) Всекитайські збори народних представників формують і змінюють основні кримінальні та цивільні закони, основні закони, що керують державними органами, та інші основні закони [21]. Діяльність цього органу регламентована Конституцією, Органічним законом [18] та Регламентом [22]. Тільки Всеки-

тайські збори народних представників мають право вносити зміни до Конституції [17]. Чинну Конституцію було прийнято 1982 року, і до неї вносилися зміни в 1988, 1993, 1999, 2004, 2018, 2023 роках.

Відповідно до Закону про законодавство (ст. 10) Постійний комітет Всекитайських зборів народних представників формує та вносить зміни до законів, окрім тих, які повинні бути розроблені Всекитайськими зборами народних представників, а також частково змінює й доповнює закони, розроблені Всекитайськими зборами народних представників, коли ті (Всекитайські збори) не засідають, але не повинен суперечити основним принципам цих законів [21]. Постійний комітет Всекитайських зборів народних представників також скасовує адміністративні постанови, рішення й розпорядження Державної ради, що суперечить Конституції; скасовує підзаконні акти місцевих органів державної влади, які суперечать Конституції, законам, адміністративним постановам тощо; а також здійснює контроль за дотриманням Конституції [23].

Державна рада уповноважена на керівництво роботою різних рівнів місцевих органів державного управління по всій країні. Згідно зі ст. 17 Закону про законодавство Державна рада вдосконалює систему адміністративного нагляду; посилює адміністративний нагляд і перевірку, здійснює нагляд за застосуванням адміністративного законодавства, державні наглядові перевірки [24]. Міністерства і комісії видають накази, директиви й розпорядження в межах юрисдикції своїх відповідних відомств і відповідно до закону та адміністративних правил, рішень і наказів, виданих Державною радою (ст. 90 Конституції) [17].

Загалом Президент Китайської Народної Республіки, Державна рада, міністри та інші державні службовці здійснюють правозастосовну діяльність, хоча мають правотворчі повноваження.

Місцеві органи влади також здійснюють правозастосовну діяльність та мають правотворчі повноваження щодо ухвалення місцевих підзаконних актів.

Закон про законодавство врегульовує й питання правотлумачної діяльності. Так, у ст. 48 передбачено, що повноваження тлумачити закони належать Постійному комітету Всекитайських зборів народних представників. Постійний комітет Всекитайських зборів народних представників повинен дати тлумачення у чітко передбачених випадках, зокрема, коли: потрібно додатково роз'яснити конкретне значення положення в законі; необхідно уточнити правову норму в нових обставинах, які виникли після ухвалення закону. Законом про законодавство Китайської Народної Республіки (ст. 50-53) врегульована процедура правотлумачної діяльності [21].

У ст. 18 Органічного закону про народні суди передбачено, що Верховний народний суд може здійснювати тлумачення окремих питань застосування закону в судовому розгляді [19]. Окрім правозастосовної, досить активною є й адміністративна (контрольна) діяльність Верховного народного суду, яку здійснюють різні управління, департаменти й бюро.

Народні суди всіх рівнів у Китаї здійснюють здебільшого правозастосовну діяльність, а прокуратура – контрольну (щодо забезпечення принципів соціалістичної законності). Судові і прокурорські органи, крім Верховного народного суду, не повинні давати роз'яснень щодо конкретного застосування законів [21].

Відповідно до ст. 89 Конституції Китайської Народної Республіки Державна рада здійснює управління зовнішніми відносинами, укладає договори й угоди з іноземними державами [17]. Питання договірної правотворчості, зокрема щодо укладення міжнародних договорів, врегульовано Законом про порядок укладення міжнародних договорів. Відповідно до ст. 4 визначено, що Китайська Народна Республіка укладає міжнародні договори й угоди від імені Китайської Народної Республіки, Уряду Китайської Народної Республіки або урядових відомств Китайської Народної Республіки [25].

Система джерел права в Китаї охоплює: Конституцію Китайської Народної Республіки; органічні закони, видані Всекитайськими зборами народних представників; закони, видані їхнім Постійним комітетом; адміністративні постанови Державної ради; декрети місцевих зборів народних представників; місцеві адміністративні правила.

У преамбулі Конституції Китайської Народної Республіки зафіксовано, що Конституція – основний закон держави – має вищу юридичну силу; всі народи країни, усі державні органи і збройні сили, усі політичні партії і громадські органи, підприємства чи установи керуються положеннями Конституції як основним критерієм своєї діяльності і є відповідальними за дотримання Конституції та втілення її в життя [17].

Законом про законодавство врегульовано питання юридичної сили джерел права в Китаї. Конституція має вищу юридичну силу. Жоден закон, адміністративна постанова, місцевий нормативний акт не можуть суперечити Конституції (ст. 98). Юридична сила законів вища, ніж адміністративні постанови, місцеві приписи і правила (ст. 99). Юридична сила центральних адміністративних приписів вища, ніж місцевих приписів і правил. Юридична сила місцевих нормативно-правових актів є вищою, ніж сила місцевих нормативно-правових актів нижчого рівня (ст. 100). Різні відомчі правила мають однакову силу, як і відомчі правила і правила місцевого самоврядування, і вони повинні застосовуватися в межах повноважень відповідних органів (ст. 102) [21].

Серед законів виокремлюються кодекси або ж кодифіковані закони. Наприклад, Цивільний кодекс (2021) – перший китайський закон, що має назву «кодекс» з моменту заснування Китайської Народної Республіки в 1949 році [26].

У нових законах спостерігається намагання створити правові приписи відповідно до норм міжнародного приватного права у сфері цивільних, сімейних, трудових правовідносин тощо. Це зумовлено зовнішньою політикою, потрібною Китайській Народній Республіці для вступу до міжнародних організацій, зокрема універсальних.

У межах допустимих відхилень потрібно звернути увагу на попередження колізії завдяки типовому правовому регулюванню. Водночас спостерігається вихід за ці межі; жорстка формалізація і централізація у правовому регулюванні; використання інших соціальних засобів (партійних, моральних, традиційних) для функціонування правової системи; соціальна еkleктика (соціалістичні інститути, ринкова економіка) зумовлює правову еkleктику, що призводить до зниження регуляторних можливостей права, створення перешкод у досягненні цілей правової системи та зумовлює зрештою втрату правової форми.

Задля повноти картини треба приділити увагу аналізу співвідношення правової системи Китаю з міждержавними правовими системами та його участі в міжнародному співробітництві.

У преамбулі до Конституції Китайської Народної Республіки зазначено, що майбутнє Китаю тісно пов'язано з усім світом. Зовнішній політиці притаманно п'ять принципів: взаємної поваги суверенітету й територіальної цілісності; взаємного ненападу; невтручання у внутрішні справи один одного; рівності і взаємної вигоди; мирного співіснування. Китайська Народна Республіка розвиває з іншими державами дипломатичні відносини, економічний і культурний обмін; виступає проти імперіалізму і колоніалізму; зміцнює взаємини з іншими народами різних держав; докладає зусиль для збереження миру в усьому світі та сприяє прогресу людства. Водночас попри проголошення таких високих цінностей Тайвань визнається частиною священної території Китайської Народної Республіки і завершення великої справи возз'єднання батьківщини є священним обов'язком усього китайського народу [17].

Варто зауважити, що в Конституції Китаю нічого не йдеться про внутрішній статус міжнародних договорів і міжнародних звичаїв. Договори, учасником яких є Китай, зазвичай вважаються частиною китайського законодавства. Внутрішнє законодавство Китаю може прийматися для виконання договорів, а китайські суди можуть безпосередньо застосовувати договори в деяких сферах, наприклад, у цивільних і комерційних сферах. Міжнародні договори де-факто мають нижчу юридичну силу, ніж Конституція й органічні закони, але можуть мати таку саму юридичну силу, як закони, прийняті Постійним комітетом Всекитайських зборів народних представників, адміністративні постанови або міністерські правила, залежно від процедури їх прийняття [27].

Висновки. Дослідження правових систем змішаного типу вимагає виділення з-поміж них кількох підтипів, зокрема традиційного з виокремленням групи японського і китайського права.

Із формальних позицій у правових системах Японії та Китаю простежуються типові показники, як-от: принципи функціонування правової системи (демократизм, захист прав і свобод тощо); сформована інституційна частина, органи держави та інші суб'єкти наділені правотворчими, правозастосовними і правотлумачними повноваженнями; у законах та інших юридичних документах закріплена процедура здійснення юридичної діяльності; створено систему юридичних актів, зокрема джерел права, які спрямовані на досягнення мети правової системи. Однак спостерігаються й суттєві особливості, зокрема в межах допустимих відхилень.

У правовій системі Японії (де рецептовані ознаки американського права) типові показники відповідають пізнавальній конструкції, а формальні – збігаються з реальними показниками. У межах допустимих відхилень використовуються засоби подолання деформації, зокрема коригувальна правотворчість. Також Японія бере участь у діяльності міжнародних організацій, укладає міжнародні договори, забезпечує взаємодію з міждержавними правовими системами.

Що ж до правової системи Китаю, то формальні типові показники відповідають пізнавальній конструкції: Конституція фіксує основні принципи; створено підсистеми органів, які наділені правотворчими, правозастосовними і правотлумачними повноваженнями; створено юридичні акти, зокрема джерела права; для попередження деформації використовуються типові правові засоби; уніфіковано підхід до правового регулювання. Водночас спостерігається жорстка адміністративна централізована структура (органи держави); формалізація в системі

джерел права і правового регулювання зокрема; соціалістична, зокрема і правова еkleктика (використовується ринкова економіка й соціалістична економіка, західні інститути і прокурорський нагляд за соціалістичною законністю); правові засоби не завжди дають змогу досягнути мети, а часто використовуються партійні, моральні, традиційні засоби; знижуються регулятивні можливості правових засобів; спостерігається проголошення принципів, які не забезпечуються відповідним механізмом, або відбувається пряма їх підміна (у преамбулі Конституції проголошено мирне співіснування, збереження миру й інші принципи міжнародного права, але водночас зазначено, що Тайвань є частиною священної території Китайської Народної Республіки і потребує возз'єднання з Китаєм, і це священний обов'язок китайського народу, зокрема співвітчизників на Тайвані); використання подвійної дипломатії; інші соціалістичні (а не правові) засоби; недосягнення мети правової системи тощо є елементами регресивного стану.

Аналіз досліджуваних правових систем дав підстави зробити висновок, що їхня загальна характеристика й основні юридичні критерії дозволяють ідентифікувати їх з правовими системами традиційного підтипу змішаного права. Індикатор функціонування й розвитку дав змогу встановити типові показники, показники допустимих відхилень і зробити висновки щодо тенденцій та перспектив розвитку правових систем Японії й Китаю.

Література:

1. Порівняльне правознавство : підручник / С.П. Погребняк, Д.В. Лук'янов, І.О. Биля-Сабаша та ін. ; за заг. ред. О.В. Петришина. Харків : Право, 2012. 272 с.
2. Лущ Л.А. Сучасні правові системи світу : навч. посіб. Львів : Юрид. ф-т ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 247 с.
3. Davyd R., Joffe-Spinoza K. Basic legal systems of modernity. Moscow : International relations, 1998. 400 p.
4. Zweigert K., Kötz H. An Introduction to Comparative Law / 3e éd., trad. par. Tony Weir. Oxford, Oxford University Press, 1998. URL: <https://www.pierre-legrand.com/zweigert-and-kotz.pdf> (viewed on 10/02/2025).
5. Glendon M.A., Gordon M.W., Osakwe Ch. Comparative legal traditions: text, materials and cases on the civil law, common law and socialist law traditions, with special reference to French, West German, English and Soviet law. West Group, 1985. 1091 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000087065> (viewed on 10/02/2025).
6. Legeais R. Grands systèmes de droit contemporains. Approche comparative / 3e éd. Editeur : LexisNexis, 2016. 584 p.
7. Rene D., Brierley J.E.C. Major Legal Systems in the World Today: An Introduction to the Comparative Study of Law. 3rd ed. London : Stevens, 1996.
8. Hiroshi O. The Sources of Law. Japanese Law. 3rd edn. Oxford, 2009. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199232185.003.0003> (viewed on 10/02/2025).
9. Constitution of Japan, 03.05.1947. URL: https://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_annai.nsf/html/statics/shiryo/dl-constitution.htm (viewed on 10/02/2025).
10. Schmidt J. A. The role of the Japanese emperor: Theory and reality. 1994. DOI: <https://doi.org/10.57912/23880186> (viewed on 10/02/2025).
11. National Government Organization Act № 120, 10.07.1948. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3766/en> (viewed on 10/02/2025).
12. Japan Local Autonomy Act, 17.04.1947. URL: <http://www.parliament.am/library/Tim/chaponia.pdf> (viewed on 10/02/2025).

13. Cabinet Decision on Development of Seamless Security Legislation to Ensure Japan's Survival and Protect its People. 1.07.2014. URL: https://www.mofa.go.jp/np/page23e_000273.html (viewed on 10/02/2025).
14. Court Act № 59, 16.04.1947. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3225/en> (viewed on 10/02/2025).
15. Constitutional Revision in Japan. Research Project. The development of Japanese constitutional discussion after World War II. URL: <https://www.crjapan.org/> (viewed on 10/02/2025).
16. Taylor V., Britt R.R., Ishida K., Chaffee J. Introduction: Nature of the Japanese legal system. *Business Law in Japan*. 2008. Vol. 1. P. 3-8.
17. Constitution of the People's Republic of China, 04.12.1982. URL: https://english.www.gov.cn/archive/lawsregulations/201911/20/content_WS5ed8856ec6d0b3f0e9499913.html (viewed on 10/02/2025).
18. Organic Law of the National People's Congress of the People's Republic of China, 10.12.1982. URL: http://en.npc.gov.cn.cdurl.cn/2021-03/11/c_742911.htm (viewed on 10/02/2025).
19. Organic Law of the People's Courts of the People's Republic of China, 26.10.2018. URL: <https://www.chinalawtranslate.com/en/organic-law-of-the-peoples-courts-of-the-p-r-c-2018-revision/> (viewed on 10/02/2025).
20. Cheng J.Y.S. Local Governments in China. Comparative Studies and Regionally-Focused Cases Examining Local Governments. 2016. 502 p.
21. Legislation Law of the People's Republic of China, 13.03.2023. URL: <https://www.chinalawtranslate.com/en/legislation-law-2023/> (viewed on 10/02/2025).
22. Rules of Procedure for the National People's Congress of the People's Republic of China, 04.04.1989. URL: http://en.npc.gov.cn.cdurl.cn/2021-03/11/c_742832.htm (viewed on 10/02/2025).
23. Rules of Procedures of the NPC Standing Committee (with draft amendments incorporated), 24.11.1987. URL: <https://www.chinalawtranslate.com/en/npcsc-procedures-draft/> (viewed on 10/02/2025).
24. Organic Law of the State Council of the People's Republic of China, 10.12.1982. URL: <https://www.chinalawtranslate.com/en/state-council-organic-law-2024/> (viewed on 10/02/2025).
25. Law of the People's Republic of China on the Procedure of the Conclusion of Treaties, 28.12.1990. URL: http://www.npc.gov.cn/zgrdw/englishnpc/Law/2007-12/12/content_1383893.htm (viewed on 10/02/2025).
26. Civil Code of the People's Republic of China, 01.01.2021. URL: <https://www.registrationchina.com/articles/law/civil-code-of-the-prc-2020-edition/> (viewed on 10/02/2025).
27. Li Jerry Z., and Sanzhuan Guo. 'China'. *International Law and Domestic Legal Systems: Incorporation, Transformation, and Persuasion* / Dinah Shelton (ed.). Oxford, 2011. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199694907.003.0006> (viewed on 10/02/2025).

Nastasiak I. Research on legal systems of the traditional subtype of mixed law (new cognitive constructs)

Summary. The article is devoted to the study of legal systems of the traditional subtype of mixed law. These include,

first of all, the legal systems of Japan and China (the group of Japanese and Chinese law, which was the object of the study), as well as those legal systems that were formed under their influence, such as: Mongolia, Korea, Malaysia, Myanmar (until 1989 – Burma) and others.

The purpose of the article is to study legal systems of the traditional subtype of mixed law (the group of Japanese and Chinese law) using such cognitive constructs as the «identification code» and the «indicator of the functioning and development of the legal system», which confirmed the belonging of the analyzed legal systems to the indicated subtype, allowed to identify the state of their functioning and development, as well as to form conclusions about the trends and prospects of the legal systems of Japan and China.

The work uses sociological methodology, in particular, document analysis techniques, which allowed analyzing the sources of law of the studied legal systems, other legal acts (legislative, law enforcement acts), scientific and other publications. This made it possible to create an empirical basis for the application of general theoretical legal methodology, techniques and means of technical and legal analysis of concepts and legal structures, industry methodology (in particular, international, constitutional, procedural law).

The general theoretical cognitive construction «identification code» was formed due to the features of the institutional, functional, and normative parts of the legal system, which are legal criteria for distinguishing and characterizing the mixed type of legal systems, as well as identifying the features of the traditional subtype, identifying the legal systems of Japan and China with it. Comparative legal methodology made it possible to distinguish similar typological features, to identify the features of the studied legal systems.

In conjunction with the identification code, an indicator of the functioning and development of the legal system was used, which made it possible to establish typical indicators (principles of the functioning of the legal system; the range of subjects, their powers to carry out law-making, law-enforcement, and law-interpreting activities; legal acts that are the results of these types of activities); indicators of permissible deviations (means of overcoming deformation, legal unification, etc.); the tendency of the regressive or progressive state of development of legal systems, their prospects. These indicators made it possible to identify the ratio of the formal and real state of functioning and development of the legal systems of Japan and China, to draw conclusions about the future directions of their development.

Key words: legal system, identification code, indicator of the functioning and development of the legal system, mixed type of legal systems, traditional subtype of mixed law, group of Japanese and Chinese law.